

SÈCCIÓ DE LITERATURA I IDIOMES

CONFERENCIA D'EN FRANCESC DE P. CURET - 8 DE FEBRER 1922

VIDA I OBRES DE MOLIÈRE

SENYORES I SENYORS :

Anatole France, l'escriptor essencialment llatí, en qui em plau veure agermanades la gràcia lèxica de Plató, la caritat franciscana i la subtil ironia de Voltaire, ha dit, referent a commemoracions i homenatges, unes paraules definitives : «No tingueu temença en atribuir als artistes d'altres temps un ideal que no fou el seu. Es impossible admirar sense il·lusió, i comprendre una obra mestra no és, al fi, altra cosa que crear-la de nou. Cada generació d'homes cerca una emoció nova en les obres dels vells mestres. L'espectador més expert és qui troba, ultra alguns contrassentits, l'emoció més pura i intensa.»

Certament, hi ha en la glorificació de figures pretèrites un judici de valorització, un sentit d'interpretació i un afany de justificació. Per originals i independents que volguem ser, necessitem fitar l'esguard enrra envers aquells homes que en el seu segle semblen haver descobert una veritat nova o sintetitzat un sistema, qual esperit veiem aixecar-se com farells guiadors, sempre amb claror, entre les nebuloses dels temps. De vegades, ens emparem amb les accions i les obres dels morts gloriosos per a explicar actituds nostres que no tenen més base raonable que la d'atribuir-nos arbitràriament el caràcter de marmessors hereus d'un patrimoni espiritual *ab intesta-*

to. Més sovint, la glorificació dels grans homes no és altra cosa que el pretext per a exaltar apoteòsicament la nostra vanitat nacional.

I bé; avui, catalans de Catalunya, commemorem el tercer centenari de la naixença d'un home nat a França, però ciutadà de la humanitat, i en la seva commemoració hi posem tant fervor com si En Molière fos germà nostre. Res ens hi obliga, de ço que sembla obligar de vegades a certes glorificacions; ni deures de correspondència, puix cap català ha estat glorificat per ara, com a tal, a França, ni raons polítiques, puix sempre que les nostres angoixes de llibertat han avençat, com ones escumejantes, envers els nostres veïns d'enllà els Pirineus, han tingut de tornar enrra davant la indiferència, quasi enemiga, de Lluís XIII o de Clemenceau.

No hi fa res. Si commemorem el geni més nacional de França, En Joan Baptista Poquelin, qui, en la lluita artística, volgué pendre el nom de Molière, no és pas perquè ens sentim arrossegats per la pedanteria d'honorar figures exòtiques, sinó perquè la nostra ànima, que se sent fortament arrelada a la terra catalana, té branques prou altes i amples per a rebre els vents prolífics de tot el món. Precisament, ens trobem ara en una situació aventatjosa per a donar un sentit a les nostres glorificacions. Som un poble que viu més de la

fretura del pervindre que no pas del record de les tradicions mortes.

Lope de Vega, Corneille, Racine... molt bé; però la nostra ànima se sent freda. Hi han commemoracions que necessiten funerals magnífics, tropes endiumenjades, so de tabals i domassos als balcons. Això en el món protocolari de la pólvora en salves i de les rígides solemnitats acadèmiques. En altres aspectes, s'escorcolla en les necròpolis oblidades, per tal de trobar-hi alguna relíquia per a oferir-la a la nostra adoració, més per venerar-la que no pas per a admirar-la, i es passen, en processó de Dimecres de Cendra, les despulles de ço que havia tingut vida efimera en el seu temps, o bé l'ensenyen dins d'una vitrina daurada si és que es tem que l'aire descomposi la gloriosa carcassa.

La glòria d'En Molière no la reconeixem pas pel fet de que fulguri, amb llum pròpia, en el període que els francesos anomenen «le grand siècle»; sinó perquè imposà a l'escena una tònica nova i, sobretot, perquè a través de tres centúries se'ns mostra amb una vida, una virior i un calor d'humanitat que escursa les distàncies, esborra la marxa del temps i ens fa del tot anacrònica la literatura de capa y espasa, madrigals conceptuosos i barroquismes retòrics. Per a asaborir la major part d'obres dels clàssics, calen, a més d'una especial cultura, un esforç per a situar la nostra imaginació a èpoques allunyades de la nostra comprensió actual i una predisposició d'esperit semblant a les del bibliòfil o antiquari. L'obra d'En Molière pot ésser compresa per un públic indocte. No és que En Molière baixés al nivell de la vulgaritat, però com que encertà a descriure temes que no envelleixen mai i a valer-se de tipus que són sempre actuals, heu's-aquí que a tot arreu on es representin les seves obres hi haurà un públic propici a acceptar-les i a aplaudir-les de bon grat. És clar que si escollíssim un cert nombre de produccions d'En Molière, les escrites precisament al gust de l'època, no al del seu

autor, la gent s'hi adormiria; però no és a les obres de circumstàncies obligades a les que em refereixo, sinó a n'aquelles en les que En Molière hi vessà la seva ànima, a despit de les censures de què fou objecte per part dels fidels carcellers de la «turrus eburnea», on estaven recloses les regles immutables de l'art dramàtic, dictades, res no menys, per Horaci i Aristòtil. En Molière prescindí d'aquestes regles sempre que li fou avinent, si bé no tant com Shakespeare, qui arribà a fer-ne cas omís del tot, i no perquè les ignorés, sinó perquè cregué que eren un obstacle a la manifestació del seu pensament, puix la vida no pot regular-se per preceptes literaris inflexibles i En Molière no feia literatura, sinó teatre, que no és pas lo mateix, encara que es confonguin ambdues manifestacions de l'esperit. En Molière mateix, en la peça «Crítica de l'Escola de les Dones», expressa, per boca de Dorante, la seva opinió sobre aquest punt, amb les següents paraules: «En quant a les regles de l'art, jo voldria saber si la gran regla no és la de plaure. Es dona el cas de què els autors que parlen més de regles són els qui fan obres que no agraden. Abandonem-nos al plaer natural que experimentem i no cerquem raons que ens privin de tenir gust. És el mateix que un home que hagi trobat una salsa excel·lent i volgués examinar si és bona segons les regles del «Cuir Francès».

Un altre dels retrets que s'ha fet a Molière és el seu estil. Com és natural, aquesta censura té una autoritat excepcional quan prové de compatricis de Molière i amb noms tan significats, alguns d'ells, com La Bruyère i Fénelon. Potser tinguin raó aquells puristes i no la tingués Molière, si bé aquest s'excusava amb que no escrivia les obres per a ser llegides, sinó per a ésser representades, i afegia, a més, que no emprava certs conceptes per creure que eren bells mots, sinó perquè estaven en caràcter amb els personatges que els expressaven. Això que, per a nosaltres, és una

RETRAT DE MOLIÈRE

veritat indiscutible, en el temps de Molière era poc menys que una heretgia. L'habilitat de l'home de lletres consistia llavors en posar fre a la imaginació sotsmetant-la a una rigidesa preceptiva, que s'ha vingut dient acadèmica; es tenia una cura extremada en no desencadenar els esclats passionals, substituint-los per abstraccions fredament retòriques, i amb el deliberat menyspreu que es feia de les locucions populars, la llengua francesa anava prenent l'aire d'una elegància correcta, però encarcerada; la cerimònia de la forma eixalava la inspiració i hom se sent molest, enguniós, com ofegat, entre aquell martelleig sincrònic, metòdic, pompós, de la clàssica rima francesa. Les llibertats que es prengué Molière, són com un agut so de clarí que ens desperta del somni enervant al que ens havien fet abatre els artifexs creadors d'un món artificial, purament parnassià. Allí on un recercador d'improprietats poètiques o de frases mal mesurades hi troba una imperfecció o deixadesa d'estil de Molière, allí hi descobrim una guspira brillant escapant-se de l'afectació de la forma; i, per damunt de tot, cal afirmar que si l'obra de Molière és sempre actual, es deu a que subjectà la fantasia imaginativa a l'observació de la veritat en la naturalesa humana i no pas a la capciosa veritat filosòfica que bull, com dins una retorta d'alquimista, en el pensament d'homes que viuen en una completa abstracció del món que plora, riu, pateix i gaudeix. Cervantes, no s'ha fet pas immortal amb «La Galatea», el «Viaje al Parnaso», ni amb els «Trabajos de Pérsiles y Segismunda», sinó amb obres d'un fort realisme i d'una tan pregonna humanitat com el «Quixot» i «Rinconete y Cortadillo». Shakespeare, amb el llampec fulgurant del seu geni, deixà en la penombra, casi invisibles, a escriptors com Beaumont, Fletcher, Messinger, Marlowe, Peel i Ben Johnson, els qui tal vegada tenien un estil literari més depurat i més correcte que l'autor d'«Hamlet», i una concepció més harmònica i ponderada.

Els contemporanis de Molière, portats per una preocupació, i molts literats d'èpoques posteriors, fins d'avui i tot, influïts per una concepció rutinària de la vida de teatre, han regatejat, de certa manera i sense volguer-ho, la glòria del gran escriptor francès, en remarcar la circumstància de que fos a l'ensems autor i comediant. Sembla com si l'home de teatre fes nosa al literat i que l'habilitat que tenia per a conjuminar farses i pintar caràcters, li venia més de l'experiència adquirida en una llarga pràctica escènica, estimulada per una inspiració fàcil i abundosa, que no pas d'una sòlida i reflexiva preparació cultural. Aquesta creença és absolutament errònia, i no calen gaires raonaments per a demostrar-ho. Es possible que si Molière no hagués sigut actor no hauria produït el nombre d'obres immortals que admirem, perquè els esdeveniments de la seva vida haurien seguit, tal vegada, una altra trajectòria i la intel·ligència d'En Joan Baptista Poquelin s'hauria esmerçat potser en altres aplicacions; però no val a dir ni donar a entendre que les tombarelles i ganyotes faranduleres havien creat del no res un geni de la comèdia, com una floració estranya i impensada del reialme grotesc de Tabarin. El dia que el jove Poquelin pujà per primera vegada a les taules, començà a revelar-se l'instint i les aptituds del qui havia de donar una vida i un sentit insospitables, llavors, al teatre i crear un estil de comèdia vigorós, brillant i animat. Les circumstàncies portaren a Molière a seguir l'ofici de comediant, atret per l'amor d'una dona i per una vocació irresistible per l'art de representar; però no hi anava amb la pobresa de cultura tan general en els còmics d'abans i d'ara. Fill d'una família burgesa i quelcom acabalada, rebé una sòlida educació al Col·legi de Clermont, considerat com una de les millors institucions d'ensenyament del seu temps, en el qual s'hi aplegava una munió de joves pertanyents a la societat més distingida. El minyó Poquelin excel·lí per la seva afició a l'estudi i

per l'aprofitament de les ensenyances que rebia, d'aïtal manera, que esdevingué un bon humanista i un perfecte coneixedor dels filòsops i anava a graduar-se com a advocat, quan l'afecte fervorós que sentia pel teatre, exaltat per les converses amb els seus companys d'escola, els poetes Chapelle i Cyrano de Bergerac, i abrandat per la passió vehement que li inspirà una hermosa comedianta, féu donar un tom decisiu a la seva vida.

Això succeïa l'any 1643, ò siga quan Poquelin tot just comptava vint-i-un anys. Ni les exhortacions familiars, la inseguretat d'una existència nòmada i aventurera, ni la condició humiliant en què eren tinguts els comedians, res feu desdir al jove Poquelin del seu propòsit ardit i entusiasta. No era, per altra part, un temperament que temés les contrarietats ni que deixés de fer valdre les seves conviccions, que defensà sempre amb una tenacitat extraordinària, malgrat la dolcesa del seu caràcter afable i generós. ¡Quantes vegades, des de la seva ninesa, s'havia extasiat davant les parades de fira on els histrions jogaven la farsa grollera i desvergonyida, però no mancada d'enginy" ni d'agudesal Més tard, les faràndules italianes que improvitaven el joc brillant, enlluernador i mogut de la «Commedia dell'Arte», devien acabar de decidir la vocació del jove Poquelin. Aquella tropa alegre i bulliciosa, remorejanta com una garlanda de picarols, d'Arlequins, Politxinelles, Scaramuccies, Trivellinos i Brighellas... havia omplert de clarors i de sonoritats la seva ànima. Ell havia de fer-los moure destrement aquells ninots que sota la llur vestimenta carnestolenca duïen el germen de les passions, febleses, ridiculeses i heroïcitats humanes, i, temps a venir, havia de convertir-los en sers de carn i ossos, en subjectes vius de la nova comèdia que, es pot dir, llavors es creava.

I heu's-aquí com el fill del tapisser del rei deixà d'ésser En Joan Baptista Poquelin per a nomenar-se *Monsieur Molière* i entrà a formar part d'una companyia que acaba-

va de fundar-se amb el títol pretensions de l'«Illustre Théâtre», en la qual figurava en primer terme la Magdalena Béjart, la comedianta intel·ligenta i atractívola que s'enduïa, en la seva estel·la d'admiracions, el cor i la voluntat de l'apassionat jovincel.

La companyia degué lluir les seves habilitats en improvitats teatres provincians. en les fires de poble i en els castells de la aristocràcia rural, servant l'esperança de poder representar, algun dia, a París, la ciutat cobejada, la terra de promissió, la consagrada dels èxits definitius, per a lo qual era precisa una permissió del rei, que no més s'obtenia acompanyant el mèrit amb una eficaç recomanació.

Dotze anys durà l'èxode de Molière i els seus companys a través de les terres de França. Durant aquest període En Molière treballà d'una manera incansable, en lluita aferrissada, per a fer-se un nom i esdevenir el director i autor de la companyia, sense que, però, minvés ço més mínim l'autoritat decisiva i l'ordenada tutela administrativa de la Magdalena Béjart, prerrogatives que benvolentment li reconeixia Molière, puix era home pròdig i fastuós i li convenia que hi hagués qui, com la seva amiga, posés un aturador a les seves disbauxes.

¿Quines eren les obres que representava Molière en les seves corregudes per les pagesies i ciutats de província? A ben segur no s'apartaven substancialment gaire de les que jogaven les altres companyies, a base d'improvitacions, plagis i de repeticions més o menys modificades, segons els casos, d'escenes i trucs d'efecte assegurat. Hi ha que tenir en compte que l'autor de comèdies o el conjuminador de farses, no pretenien fer obres literàries per a ésser assaborides per mitjà de la lectura ni admirades per la posteritat, sinó que es limitaven a esbossar un assumpte, vestir un tema o muntar un seguit de quadros que havien de desplegar-se i prendre animació en les taules, sense preocupar-se de l'originalitat ni d'atendre a altres circumstàncies que les de l'acció i moviment escènics,

tot ço més simplista que pot concebre's. Moltes vegades, ni solament s'escrivien les obres, que es reproduïen per tradició oral o bé deixant que els actors, coneguts l'argument i el caràcter de cada personatge, despleguessin la seva part tant bé com els hi permetessin llur talent, habilitat o inspiració. De les obres que composà Molière mentres durà la seva actuació fora de la Cort, solament se'n coneixen dues o tres, i això que és de creure que no devia reposar en les seves corregudes, per tal de mantenir alerta l'interès del públic i fer cara a la competència de les altres companyies volants; però de ben segur que aqueixes produccions perdudes o oblidades, deuen estar reproduïdes o entatxonades en les obres que escrigué o composà en l'època més gloriosa de la seva vida, puix a més de que fins en les darreres comèdies de Molière s'hi remarquen elements propis de la farsa arlequinesca, s'ha de tenir en compte, al menys aixís ho crec, que tota la traça que posseïa el comediògraf per a dibuixar tipus amb relleu inigualat; la vivacitat i fluïdesa del seu llenguatge, sempre propi i pintoresc; la gràcia aguda i picant dels acudits; la mestria en sorprendre ço còmic i ço ridícol i exterioritzar-ho amb vigoria en situacions magistrals, d'una simplicitat d'acció verament prodigiosa; tot això, que val amb escriure per a afermar la glòria d'un escriptor, defallia, no sé si dir-ne amb propietat impotència local del seu intel·lecte creador, quan es tractava d'enquadrar un assumpte que havia imaginat d'una manera original. Necessitava apuntalar-se amb produccions d'altres autors, fossin antics o contemporanis; apropiàr-se'n el pensament motriu, el desplegament d'una acció que conduïa sovint d'una faisó dis-

tinta del model adoptat, una escena, de vegades una sola frase. El plagi era cosa, per altra part, que sovintejava entre els clàssics i semblava venir de lluny. Potser l'ètica dels antics considerava del domini públic les obres literàries i feia el mateix cabal de l'escriptor que emmatlevava idees d'altri del que fem nosaltres d'un artista que traslladi al quadro o al fang la imitació més o menys personal de la naturalesa o d'un model qualsevol, o del músic que s'inspira en una tonada popular. Potser sí que l'únic que cal exigir és que l'imitador superi o ens expressi d'una manera diversa ço que s'hagi fet seu i que les nostres demandes de que l'artista i l'escriptor siguin del tot originals, és no més que el manteniment atàvic del dret de propietat. *Sigui com sigui, si Molière plagiava d'una manera constant i abundosa dels clàssics llatins, dels autors italians, del teatre castellà i fins dels seus mateixos compatricis, com Rabelais i Larivey, barrejava les seves imitacions amb un fons d'observació del tot original. En Sainte-Beuve, l'admirable crític, remarca especialment aquesta qualitat fonamental de Molière, dient: «Tingué sempre el dó »d'observar i de reproduir, la facultat de »profunditzar i de valdre's dels ressorts de »què feia ús per al divertiment de tothom. »Més tard, en mig del seu complert i trist »coneixement del cor humà i dels diversos »mòbils, des de l'alsària de la seva melin- »conia de filosof contemplatiu, havia con- »servat en el seu propi cor la joventut de »les impressions actives, la facultat de les »passions, de l'amor i de la gelosia, la fla- »ma verament sagrada; i és que Molière »començà per la pràctica de la vida i de »les passions abans de pintar-les.»*

(Acabarà)

